

«کنفرانس تهران» در ایران

۷ آذر ۱۳۹۳ ساعت ۱۹:۱۲

کنفرانس تهران در محل سفارت شوروی برگزار شد و شاه نیز برای شرکت در کنفرانس ناگزیر بود به سفارت برود. در جریان کنفرانس، چرچیل و روزولت حاضر نشدند به دیدار شاه بروند و با وی تنها در محل سفارت دیدار می‌کردند.

در فاصله روزهای ششم تا نهم آذر ۱۳۲۲ و در بحبوحه جنگ دوم جهانی، تهران میزبان رهبران سه کشور متفقین یعنی فرانکلین روزولت رئیس‌جمهور آمریکا، وینستون چرچیل نخست‌وزیر انگلیس و ژوزف استالین رئیس‌جمهور شوروی بود. این سه کشور در سالهای جنگ دوم جهانی سه کنفرانس مهم در تهران، یالتا و پوتسدام تشکیل دادند و در آنها ضمن طرح نقشه‌های جنگی و استراتژی نظامی خود درباره شرایط بین‌المللی و اوضاع جهان بعد از پایان جنگ و همچنین تقسیم ممالک جهان به مناطق نفوذ، به توافقهایی رسیدند.

قسمتی از این توافقات و قول و قرارها پس از پایان جنگ جامه عمل پوشید و برخی دیگر موجب بروز اختلاف و سوءتبعیهائی شد که اساس اختلافات سیاسی طرفین و آغاز جنگ سرد و تقسیم جهان به دو بلوک شرق و غرب بود. کنفرانس تهران که در چهارمین سال جنگ دوم جهانی تشکیل شد تمام وقت خود را صرف طرح نقشه‌های جنگی و مراحل بعدی نبرد تا شکست کامل آلمان نمود و حل مسائل مربوط به بعد از حصول پیروزی را به کنفرانس دیگری موکول نمود.

انتخاب تهران برای تشکیل اجلاس رهبران متفقین، از مصوبات وزیران خارجه آمریکا، انگلیس و شوروی در مسکو بود.

نشست مشترک «آنتونی ایدن» وزیر خارجه انگلستان، «کاردل هال» وزیر خارجه آمریکا و «مولوتف» وزیر خارجه شوروی در مسکو در اولین روزهای آبان ۱۳۲۲ در مسکو، مقدمه اجلاس رهبران سه کشور در تهران بود. و انتخاب تهران برای برگزاری چنین نشستی، پیشنهاد استالین بود که با موافقت روزولت و چرچیل مواجه شد.

کنفرانس تهران در محل سفارت شوروی برگزار شد و شاه نیز برای شرکت در کنفرانس ناگزیر بود به سفارت برود. در جریان کنفرانس، چرچیل و روزولت حاضر نشدند به دیدار شاه بروند و با وی تنها در محل سفارت دیدار می‌کردند. (۱)

دیدار استالین با شاه در کاخ مرمر نیز با تلاش و خواهش یکی از اطرافیان شاه به نام احمدعلی سپهر (مورخ‌الدوله) از مسئولان

علاوه بر این با وجود آنکه واشنگتن و لندن، پیشنهاد مسکو را برای تشکیل اجلاس رهبران آمریکا، انگلیس و شوروی در تهران پذیرفته بودند ولی به هیچ وجه دولت ایران را در جریان تصمیم خود برای تشکیل کنفرانس در تهران، قرار ندادند و حتی از مذاکرات خود در کنفرانس نیز خبری به مسئولان ایرانی داده نشد.(۳) تنها در روز ورود رهبران متفقین، نخست‌وزیر ایران - علی سهیلی - در جریان قرار داده شد.

در کنفرانس تهران که از ۶ آذر ۱۳۲۲ آغاز شد و تا ۹ همان ماه ادامه یافت، طرح عملیات نهائی برای درهم شکستن نیروی مقاومت آلمانی‌ها تهیه شد.

مهمترین تصمیماتی که در کنفرانس تهران آغاز شد عبارت بودند از:

- ایجاد جبهه دوم و پیاده شدن قوای آمریکائی، انگلیسی، کانادائی و فرانسه آزاد در سواحل نورماندی فرانسه در ۱۶ خرداد ۱۳۲۳.
- ضد حمله بزرگ ارتش سرخ شوروی به نیروهای آلمان با هدف بیرون راندن قطعی آلمانی‌ها از خاک شوروی در تیر ۱۳۲۳.

در کنفرانس تهران، راجع به تجزیه آلمان نیز گفت‌وگوهایی به عمل آمد. روزولت تنها راه مجازات آلمان را تجزیه این کشور عنوان کرد و چرچیل و استالین هم با این نظر مخالفت نکردند.(۴) با اینکه استالین پیشنهاد کنفدراسیونی کردن آلمان را رد می‌کرد و آن را تهدیدی علیه امنیت مرزهای شوروی می‌داشت ولی پیشنهاد تجزیه آلمان را به‌عنوان پایه مذاکرات پذیرفت.(۵)

به موجب اسناد و مدارک محرمانه‌ای که بعداً دربارهٔ جریان مذاکرات کنفرانس تهران منتشر شد استالین در این کنفرانس موضوع منابع نفتی ایران و کشورهای ساحلی خلیج فارس را نیز مطرح کرد و خواستار توافقی دربارهٔ تقسیم این منابع در آینده شد. ولی چرچیل گفت که زمان طرح این مسئله نیست و مسائل اقتصادی جهان باید به طور کلی در پایان جنگ مورد بررسی قرار بگیرد. اما بزرگترین موفقیتی که در کنفرانس تهران نصیب استالین شد نزدیکی به روزولت و جلب اعتماد او بود که نتایج خود را در مدت باقیماندهٔ جنگ و کنفرانس یالتا نشان داد.

کنفرانس سران سه کشور بزرگ در تهران در اعلامیه پایانی خود که شامل یک مقدمه، ۹ فصل و ۶ ضمیمه بود، استقلال و تمامیت ارضی ایران را نیز تضمین کردند و تعهد قبلی انگلستان و شوروی را دربارهٔ تخلیهٔ ایران به فاصلهٔ شش ماه بعد از پایان جنگ مورد تأیید قرار دادند. ولی امضاکنندگان این اعلامیه، چندان پایبندی به تعهد خود راجع به ایران نشان ندادند. بدین معنی که پافشاری انگلیس و شوروی برکسب امتیازات نفتی از دولت ایران و بخصوص اقدام روسها در منوط ساختن خروج نیروهایشان از ایران به اخذ امتیاز نفتی دریای خزر، نقض آشکار حاکمیت ملی و تمامیت ارضی ایران و نقض تعهداتشان در اعلامیه یادشده بود.

زمانی که استالین اعلامیه احترام به استقلال و حاکمیت ملی و تمامیت ارضی ایران را امضا می‌کرد، شهرهای شمالی ایران در

اشغال ارتش سرخ بود و وقتی اعتبارنامه سیدجعفر پیشه‌وری نماینده حزب توده در نخستین روزهای کار مجلس چهاردهم رد شد، وی و قاضی محمد به‌عنوان رهبران دو حزب دمکرات آذربایجان و کردستان با کمک نظامی روسها در دو استان یاد شده، اعلام خودمختاری کردند. روسها تا زمان انعقاد قرارداد تأسیس شرکت مختلط نفت ایران و شوروی - ۱۵ فروردین ۱۳۲۵ - و تشکیل کابینه ائتلافی با حزب توده در تهران - ۱۰ مرداد ۱۳۲۵ - حاضر به خروج از ایران نگردیدند.

آمریکاییها و انگلیسی‌ها نیز که در کنفرانس تهران، اعلامیه استقلال و حاکمیت ملی و تمامیت ارضی ایران را امضا کردند، به راحتی مایل به خروج از ایران نبودند.

سه ماه پس از آن امضاء در اسفند ماه ۱۳۲۲ دو هیئت انگلیسی و امریکایی از جانب شرکتهای نفتی شوکونی - واکيوم و سینکلا امریکایی و شرکت رویال داچ شل انگلیسی - هلندی به تهران آمدند و هر دو تقاضای امتیاز نفت در نواحی جنوب شرقی ایران را نمودند. مذاکرات و حتی حضور نمایندگان مزبور در تهران محرمانه نگاه داشته شده بود و جز چند تن از مقامات بلندپایه دولت کسی از مذاکرات ساعد نخست‌وزیر با آنان اطلاعی نداشت.

انگلیسی‌ها زمانی نیروهای خود را از شهرهای جنوبی ایران خارج کردند که توانستند طیف وسیعی از سیاسیون وابسته به خود را در جریان تقلبات انتخاباتی چهاردهمین دوره قانونگذاری ایران به مجلس بفرستند. در همین دوره بود که سید ضیاءالدین طباطبائی عامل کودتای انگلیسی سوم اسفند ۱۲۹۹، که از ۲۲ سال پیش از آن در خارج از ایران و از جمله ۱۹ سال در اروپا به سر می‌برد، به خواست انگلیسی‌ها به تهران بازگشت و به‌عنوان نماینده به مجلس چهاردهم راه یافت. (۶)

کنفرانس تهران که در دوره دوم کابینه علی سهیلی برگزار شد، از ابتدا تا انتها به صورت محرمانه و بدون انتشار اخبار آن ترتیب یافت. اولین خبر مربوط به این کنفرانس پس از عزیمت رهبران متفقین به کشورهاشان، توسط سهیلی در جلسه مشترک هیأت دولت، نمایندگان مجلس و سران لشکری و کشوری در روز دهم آذر ۱۳۲۲ منتشر شد. سهیلی گفت ابتدا از طریق کاردار شوروی در تهران در جریان برگزاری این اجلاس در تهران قرار گرفتیم. وی افزود: روز ۴ آذر استالین و روز ۵ آذر روزولت و چرچیل وارد تهران شدند. کنفرانس مشترک آنان روز ۶ آذر شروع شد. روز هفتم آذر نشست محرمانه آنان در سفارت شوروی جریان داشت، روز نهم این نشست خاتمه یافت و اعلامیه مشترک آنان منتشر شد و روز دهم رهبران هر سه کشور از ایران خارج شدند.

پی‌نوشتها:

۱. ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی، ج اول، ص ۱۲۹.
۲. فردوست می‌نویسد: سفارت شوروی تأکید کرده بود که به هنگام ورود استالین به کاخ مرمر، گارد شاه باید برچیده شود و گارد ویژه استالین مستقر شود. شاه نیز با خوشحالی این درخواست را پذیرفت - ظهور و سقوط، همان، ص ۱۳۰.
۳. سیاست خارجی ایران در دوران پهلوی، عبدالرضا هوشنگ مهدوی، نشر البرز، ص ۸۴.
۴. فصلنامه تاریخ روابط خارجی، نشریه مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه، شماره‌های ۷ و ۸، ص ۶۲.

۵. فصلنامه، همان، ص ۶۳.

۶. سید ضیاءالدین طباطبائی در خرداد ۱۳۰۰ و پس از سقوط کابینه ۹۰ روزه‌اش، رهسپار اروپا شد.

منبع : سایت موسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۲۲۶۲۹/تهران-کنفرانس/>